

ՆՈՎԱԿԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

ԱՍՈՒՆՉԻ ԱՎԻԹԸ

1

Առյուծ Մըհերը, զարմով դյուցազուն,
Քառասուն տարի իշխում էր Սասուն.
Իշխում էր ահեղ, ու նըրա օրով
Հավքն էլ չէր անցնում Սասնա սարերով:
Սասնա սարերից շա՛տ ու շատ հեռու
Թնդում էր նրա հոչակն ահարկու,
Խոսվում էր իր փառքն, արարքն անվեհեր.
Հազար բերան էր — մի Առյուծ-Մհեր:

2

Էսպես, ահավոր առյուծի նըման,
Սասնա սարերում նստած էր իշխան
Քառասուն տարի: Քառասուն տարում
«Ա՛խ» չէր քաշել նա դեռ իրեն օրում.
Բայց հիմի, երբ որ եկավ ծերացավ,
Էն անահ սիրտը ներս սողաց մի ցավ:
Սկըսավ մըտածել դյուցազուն ծերը.
— Հասել էն կյանքիս աշնան օրերը,
Շուտով սև հողին կերթամ ես գերի,
Կանցնի ծըխի պես փառքը Մըհերի,
Կանցնեն ն՛ անուն, ն՛ սարսափ, ն՛ ահ,
Իմ անտեր ու որբ աշխարքի վըրա
Ոտի կըկանգնեն հազար քաջ ու դև...
Մի ժառանգ չունեմ՝ իմ անցման ետև
Իմ թուրը կապի, Սասուն պահպանի...
Ու միտք էր անում հըսկան ծերունի:

3

Մի օր էլ՝ էն գորշ հոնքերը կիտած
Երբ միտք էր անում, երկընքից հանկարծ
Մի հուր-հըրեղեն հայտնվեց քաջին,
Ոտները ամպոտ կանգնեց առաջին:

— Ողջո՛ւյն մեծագոր Սասմա հրսկային.
Քու ձենը հասավ աստծու գահին,
Ու շուտով նա քեզ մի զավակ կըտա:
Բայց լավ իմանաս, լեռների արքա,
Որ օրը որ քեզ ժառանգ է տրվել,
Էն օր կըմեռնեք քու կինն էլ, դու էլ:
— Իր կամքը լինի, ասավ Մհերը.
Մենք մահինն ենք միշտ ու մահը մերը,
Բայց որ աշխարքում ժառանգ ունենանք,
Մենք էլ նըրանով անմեռ կըմընանք:
Հըրեշտակն էստեղ ցոլացավ նորից,
Ու էս երջանիկ ավետման օրից
Երբ ինը ամիս, ինը ժամն անցավ,
Առյուծ-Մըհերը զավակ ունեցավ:
Դավիթ անվանեց իրեն կորյունին,
Կանչեց իր ախպեր Ձենով Օհանին,
Երկիրն ու որդին ավանդեց նըրան,
Ու կինն էլ, ինքն էլ էն օրը մեռան:

4

Էս դարում Մըսըր անհաղթ ու հզոր
Մըսրա-Մելիքն էր նըստած թագավոր:
Հենց որ իմացավ՝ էլ Մըհեր չըկա,
Վեր կացավ կըռվով Սասունի վըրա:
Ձենով Օհանը ահից սարսափած
Թըշնամու առաջն էլավ գըլխաբաց,
Աղաչանք արավ, ընկավ ոտները.
— Դու եղիր, ասավ, մեր գլխի տերը,
Ու քու շըվաքում քանի որ մենք կանք,
Քու ծառան լինենք, քու խարջը միշտ տանք,
Միայն մեր երկիր քարուքանդ չանես
Ու քաղցըր աչքով մեզ մըտիկ անես:
— Չէ՛, ասավ Մելիք, քու ամբողջ ազգով
Անց պիտի կենաս իմ թըրի տակով,

Որ էգուց-էլօր, ինչ էլ որ անեմ,
Ոչ մի սասունցի թուր չառնի իմ դեմ:
Ու գընաց Օհան՝ բոլոր-բովանդակ
Սասունը բերավ, քաշեց թըրի տակ
Մենակ Դավիթը, ինչ արին-չարին,
Մոտ չեկավ դուշման Մելիքի թըրին:
Եկան քաշեցին՝ թե գոռով տանեն,
Թափ տըվավ, մարդկանց գըցեց դես ու դեն,
Փոքրիկ ճըկույթը մի քարի առավ,
Ապառաժ քարից կըրակ դուրս թըռավ:
— Պետք է սպանեմ էս փոքրիկ ծուռին,
Ասավ թագավորն իրեն մեծերին:
— Թագավո՛ր, ասին, դու էսքան հըզոր,
Թըրիդ տակին է ողջ Սասունն էսօր.
Ի՞նչ պետք է անի քեզ մի երեխա,
Թեկուզ իր տեղով հենց կըրակ դառնա:
— Դո՛ւք գիտեք, ասավ Մըսրա թագավոր,
Բայց թե իմ գըլխին փորձանք գա մի օր,
Էս օրը վըկա,
Մըրանից կըգա:

5

Էս որ պատահեց, մեր Դավիթ հըսկան
Մի մանուկ էր դեռ յոթ-ութ տարեկան.
Մանուկ եմ ասում, բայց էնքան ուժեղ,
Որ նըրա համար թե մարդ, թե մըժեղ:
Բայց վա՛յ խեղճ որբին աշխարքի վըրա,
Թեկուզ Առյուծի կորյուն լինի նա:
Ձենով Օհանին ուներ մի չար կին:
Մին-երկու լըռեց, մի օր էլ կարգին
Իրեն մարդու հետ սկըսավ կըռվել.
— Ես մենակ հոգի, հազար ցավի տեր,
Ի՞նչ էս ուրիշի եթիմը բերել,
Նըստեցրել գըլխիս պարապ հացակեր...

Հո՛ղեմ գրլուխը... ես գերի հո չե՞մ՝
Ամենքի քեֆի ետևից թըռչեմ...
Մի կուռ կորցրո՛ւ, կարգի՛ր մի բանի,
Գընա, իր համար աշխատանք անի...
Ու հետն սկսավ ողբալ ու կոծել,
Իր օրը սրգալ, իր բախտն անիծել,
Թե անբախտ եղավ աշխարքի միջում,
Ոչ մի տեր ունի, ոչ մարդն է խըղճում...
Գընաց Օհանը երեխի ոտի
Մի գույգ ոտնաման բերավ երկաթի,
Երկաթի մի կոռ շալակին դըրած,
Ու արավ Սասմա քաղքի գառնարած:

6

Քըշեց գառները մեր հովիվ հըսկան,
Ելավ Սասունի սարերն աննըման.
«Է՛յ ջան, սարե՛ր,
Սասման սարե՛ր...»
Որ կանչեց նրա ձենից ահավոր
Դըղորդ-դըմբդըմբոցն ընկավ սար ու ձոր,
Վայրի գազաններ բըներից փախան,
Քարեքար ընկան, դատարկուն եղան:
Դավիթը ընկավ նըրանց ետևից,
Որին մի սարից, որին մի ձորից
Աղվես, նապաստակ, գել, եղնիկ բըռնեց,
Հավաքեց, բերավ, գառներին խառնեց,
Իրիկվան քըշեց ողջ Սասմա քաղաք:
Կաղկա՛նձ ու ոռնո՛ց, աղմո՛ւկ, աղաղա՛կ...
Քաղքըցիք հանկարծ մին էլ էն տեսան՝
Գալիս էն հըրես անհամար գազան.
«Վա՛յ, հարա՛յ, փախե՛ք... »
Մեծեր, երեխեք
Սըրտաճաք եղած,
Գործները թողած,

Որը տուն ընկավ, որը ժամ, խանութ,
Ու ամուր փակեց դուռն ու լուսամուտ:
Դավիթը եկավ, կանգնեց մեյդանում.
— Վա՛հ, էս մարդիկը ի՛նչ վաղ են քընում.
Հե՛յ ուլատեր, հե՛յ գառնատեր,
Ելե՛ք, շուտով բացեք դրոներ.
Ով մինն ուներ — տասն եմ բերել,
Ով տասն ուներ — քըսանն արել...
Շուտով ելե՛ք, եկե՛ք, տարե՛ք,
Ձեր գառն ու ուլ գոմերն արեք:
Տեսավ՝ չեն գալի, դուռ չեն բաց անում,
Ինքն էլ մեկնըվեց քաղքի մեյդանում,
Գըլուխը դըրավ մի քարի՝ մընաց,
Ու մուշ-մուշ քընեց մինչև լուսաբաց:
Լուսին իշխաններ ելան միասին,
Գընացին Ձենով Օհանին ասին.
— Տո՛ Ձենով Օհան, տո՛ մահի տարած,
Էս խենթը բերիր, արիր գառնարած,
Ոչ գառն է ջոկում, ոչ գելն ու աղվես,
Գազանով լըցրեց մեր քաղաքն էսպես,
Աստված կըսիրես՝ դի՛ր ուրիշ բանի,
Թե չէ էս խա՛լխին լեղաճաք կանի:

7

Ելավ Օհանը, Դավթի մոտ գնաց.
— Հորեղբայր Օհան, հեռո՛ւ եկ, կամա՛ց,
Ուլեր կըփախչեն: — Մին էլ էնտեղից
Մի բոզ նապաստակ, ականջները ցից,
Խրտնեց ու ահից դուրս պրծավ հանկարծ:
Դավիթն էր. ելավ, ետևից ընկած
Էն սարը քշեց, ետ բերավ էս ձոր,
Բերավ, ուլերին խառնեց նորից նոր:
— Օ՛ֆ, ի՛նչ դըժվար է, հորեղբայր Օհան.
Աստված օխնել է էն սև-սև ուլեր,

Ամա բոգալուկ էս ուլեր, որ կան,
Փախչում են, ցրրվում ողջ սարերն ի վեր.
Էնքան են երեկ վազել, չարչարվե՛լ,
Մինչև հավաքել ու տուն են բերե՛լ...
Նայեց Օհանը, որ Դավթի հագին
Ոտնաման չի էլ մընացել կարգին,
Մահակն էլ մաշվել, մինչ բուռն է հասել,
Մի օրվա միջում էնքան է վազել:
— Դավի՛թ ջան, ասավ, չեմ թողնի էսպես,
Բոգալուկ ուլեր չարչարում են քեզ.
Էգուց նախիրը կըտանես արոտ:
Ասավ Օհանը ու մյուս առավոտ
Գընաց, նորից նոր մեր Դավթի ոտի
Մի ջուխտ նոր տըրեխ բերավ երկաթի,
Երկաթի մի կոռ հարյուր լըդրական
Ու շինեց Սասմա քաղքի նախրապան:

8

Քըշեց նախիրը մեր նախրորդ հըսկան,
Ելավ Սասունի սարերն աննըման:
«Է՛յ ջան, սարե՛ր,
Սասման սարե՛ր,
Ի՛նչ անուշ է
Ձեր լանջն ի վեր...»
Որ կանչեց, նըրա ձենից ահավոր
Դըդորդ-դըմբդըմբոցն ընկավ սար ու ձոր:
Վայրի գագաններ բըներից փախան,
Քարեքար ընկան, դատարկուն եղան:
Դավիթն էր. ընկավ նրանց ետևից,
Որին մի սարից, որին մի ձորից,
Գել, ինձ, առյուծ, արջ, վագըր բոնեց,
Հավաքեց, բերավ, իր նախրին խառնեց
Ու առաջն արավ դեպի Սասմա քաղաք:
Ոռնո՛ց, մըռընչո՛ւն, աղմո՛ւկ, աղաղա՛կ...

Վախկոտ քաղքըցիք մին էլ ի՛նչ տեսան,
Հենց քաղքի վրրա անհամար գազան...
«Վա յ, հարա յ, փախե՛ք...»
Մեծեր, երեխեք
Սըրտաճաք եղած,
Գործները թողած
Փախան, ներս ընկան տուն, ժամ կամ խանութ,
Ամուր փակեցին դուռն ու լուսամուտ:
Դավիթը եկավ կանգնեց մեյդանում.
— Վա՛հ, էս քաղքըցիք ի՛նչ վաղ են քընում:
Հե՛յ կովատեր, հե՛յ գոմշատեր,
Ելե՛ք, շուտով բացեք դըռներ,
Ով մինն ուներ — տասն եմ բերել,
Ով տասն ուներ — քըսանն արել:
Շուտով ելե՛ք, եկե՛ք, տարե՛ք,
Ձեր եզն ու կով գոմերն արեք:
Տեսավ՝ չեն գալի, դուռ չեն բաց անում,
Ինքն էլ մեկնըվեց քաղքի մեյդանում,
Գըլուխը դըրավ մի քարի, մընաց,
Ու մուշ-մուշ քընեց մինչև լուսաբաց:
Լուսին իշխաններ էլան միասին,
Գընացին Ձենով Օհանին ասին.
— Ամա՛ն, քեզ մատաղ, ա՛յ Օհան ախպեր,
Մեր եզն ու մեր կով թող մընան անտեր,
Միայն սրանից ազատ արա մեզ:
Ոչ արջն է ջոկում, ոչ գոմեշն ու եզ,
Մի օր էլ քաղքին փորձանք կըբերի,
Արջերոց կանի, կըտա կավերի:

9

Դավիթ չըդառավ, մի կըրա՛կ դառավ:
Ճարը կըտըրված՝ Օհանը բերավ
Նետ-աղեղ շինեց ու տըվավ իրեն՝
Գընա, որս անի սարերի վըրեն:

Դավիթ նետ-աղեղն առավ Օհանից,
 Հեռացավ Սասնա քաղաքի սահմանից
 Ու դառավ որսկան: նաց, մի կորկում
 Լոր էր սպանում, ճնճողուկ էր զարկում,
 Մըթանը գրնում իրեն հոր ծանոթ
 Աղքատ, անորդի մի ծեր կրնկա մոտ,
 Վիշապի նրման, երկա՛ր, ահագի՛ն
 Մեկնըվում, քընում կըրակի կողքին:
 Մի օր էլ, երբ որ իր որսից դարձավ,
 Պառավը վըրեն սաստիկ բարկացավ:
 — Վա՛յ Դավիթ, ասավ, մահըս տանի քեզ,
 Դո՞ւ պետք է էն հոր զավակը լինե՛ս:
 Ձեռից ու ոտից ընկած մի ծեր կին —
 Ես եմ ու էն արտն աստըծու տակին,
 Ինչո՞ւ էս գրնում, տափում, տըրորում,
 Իմ ամբողջ տարվան ապրուստը կըտրում:
 Թե որսկան ես դու — նետ-աղեղըդ ա՛ռ,
 Ծըմակա գըլխից մինչև Սեղանսար
 Քու հերը ձեռին մի աշխարհ ունե՛ր,
 Որսով մեջը լի որսի սար ունե՛ր.
 Եղնիկ կա էնտեղ, այծյամ ու պախրա.
 Կարո՞ղ ես — գընա, էնտեղ որս արա:
 — Ի՞նչ ես, ա՛յ պառավ, էլ ինձ անիծում.
 Ես ջահիլ եմ դեռ, ես նոր եմ լըսում:
 Ո՞րտեղ է հապա սարը մեր որսի...
 — Գընա՛, հորեղբայրդ — Օհանը կասի:

10

Հորեղբոր շեմքում մյուս օրը ծեգին
 Դավիթը կանգնեց աղեղը ձեռքին:
 — Հորեղբա՛յր Օհան, ինչո՞ւ չես ասել՝
 Իմ հերը որսի սար է ունեցել,
 Այծյամ կա էնտեղ, եղջերու, կըխտար.
 Վեր կաց, հորեղբա՛յր, տար ինձ որսասար:

— Վա՛յ, կանչեց Օհան, էդ քու խոսքը չէր,
էդ ով քեզ ասավ, լեզուն պապանձվեր:
Էն սարը, որդի՛, գնաց մեր ձեռից,
Էն սարի որսն էլ գնաց էն սարից,
Էլ չկան այծյամ, եղջերու, կրխտար:
Քանի լուսեղեն քու հերը դեռ կար,
(Է՛յ գիդի օրեր — ո՛ր տեղ եք կորել),
Ես շատ եմ էնտեղ որսի միս կերել...
Քու հերը մեռավ, աստված խըռովեց,
Մըսրա թագավոր գորքեր ժողովեց,
Եկավ, մեր երկիր քարուքանդ արավ,
Էս սարի որսն էլ թալանեց, տարավ.
Եղնիկը գընաց, եղջերուն գընաց...
Մեր գիրն էլ հալքաթ էսպես էր գրած:
Անցել է, որդի, քու բանին գընա,
Մըսրա թագավոր ձենըդ կիմանա...
— Մըսրա թագավոր ինձ ի՞նչ կանի որ...
Ես ի՞նչ եմ հարցնում Մըսրա թագավոր.
Մըսրա թագավոր թող Մըսրը կենա,
Իմ հոր սարերում ի՞նչ գործ ունի նա...
Վեր կաց, հորեղբա՛յր, նետ-աղեղդ առ,
Կապարճըդ կապի՛ր, գընանք որսասար:
Ելավ Օհանը ճարը կըտըրված,
Գընացին տեսան՝ էլ ի՛նչ որսասար.
Անտառը ջարդած, պարիսպն ավերած,
Բուրգերը արած գետնին հավասար...

11

Գիշերը հասավ, մընացին էնտեղ:
Ձենով Օհանն էր, իր նետն ու աղեղ
Դըրավ գլխի տակ, հանգիստ խըռըմփաց.
Դավիթը մնաց մտքի ծովն ընկած:
Մին էլ նկատեց, որ մութը հեռվում
Մի թեժ, փայլփլուն կըրակ է վառվում:

Էն լուսը բըռնած՝
Վեր կացավ, գնաց,
Գընաց ու գընա՛ց, Բարձրացավ մի սար,
Բարձրացավ, տեսավ մի մեծ մարմար քար
Կիսից պատրոված,
Ու միջից վառված
Բըխում է լուսը պա՛րզ, քուլա-քուլա՛,
Բարձրանում, իջնում ետ քարի վըրա:
Վար իջավ Դավիթ էնտեղից կըրկին,
Վար իջավ, կանչեց Ձենով Օհանին.
— Ե՛լ, էն պայծառ լուսը մի տես:
Լուս է իջել բարձըր սարին,
Բարձըր սարին, մարմար քարին:
Ե՛լ, հորեղբայր, անուշ քընից.
Էն ի՞նչ լուս է բըխում քարից:
Ելավ, իսաչ քաշեց Օհանն երեսին.
— Է՛յ, որդի՛, ասավ, մեռնեմ իր լուսին,
Էն մեր Մարութա սարն է գորավոր:
Էն լուսի տեղը կանգնած էր մի օր
Սասմա ապավեն, Սասմա պահապան
Մեր սուրբ Տիրամոր վանքը Չարխափան:
Մըշտական, երբ որ կըռիվ էր գընում,
Էնտեղ էր քու հերն իր աղոթքն անում:
Քու հերը մեռավ, աստված խըռովեց,
Մըսրա թագավոր գորքեր ժողովեց,
Մեր վանքն էլ եկավ քանդեց էն սարում,
Բայց դեռ սեղանից լուս է բարձրանում...

12

Դավիթը էս էլ երբ որ իմացավ,
— Անո՛ւշ հորեղբայր, հորեղբա՛յր ասավ,
Որբ եմ ու անտեր աշխարքի վըրա,
Հեր չունեմ՝ դու ինձ հերություն արա՛:
Էլ չեմ իջնի էս Մարութա սարից,

Մինչև չըշինեմ մեր վանքը նորից:
Քեզանից կուզեմ հինգ հարյուր վարպետ,
Հինգ հազար բանվոր մըշակ նըրանց հետ,
Որ գան՝ էս շաբաթ կանգնեն ու բանեն,
Առաջվան կարգով մեր վանքը շինեն:
Գընաց Օհանը ու բերավ իր հետ
Հինգ հազար բանվոր, հինգ հարյուր վարպետ:
Վարպետ ու բանվոր եկան կանգնեցին,
Չըրը՝ իսկ հա թըրը՝ իսկ նորից շինեցին,
Առաջվան կարգով, փառքով փառավոր
Բարձրը Մարութա վանքը Տիրամոր:
Ցըրված միաբանք էտ նորից եկան,
Նորից թընդացին ադոթք, շարական.
Ու երբ շեն արավ հոր վանքը նորից,
Ձած իջավ Դավիթ Մարութա սարից:

13

Համբավը տարան Մըսրա Մելիքին.
— Հապա՛ չես ասիլ՝ Դավիթը կրկին
Հոր վանքը շինել, իշխան է դառել,
Դու օխտը տարվան խարջը չես առել:
Մելիք զայրացավ.
— Գընացե՛ք, ասավ,
Բաղին, Կոզբաղին,
Սյուդին, Չարխաղին,
Սասմա քար ու հող տակն ու վեր արեք,
Իմ օխտը տարվան խարաջը բերեք:
Քառսուն կույս աղջիկ բերեք արմաղան,
Քառսուն կարճ կընիկ, որ եկանք աղան,
Քառասունն էլ երկար, որ ուղտեր բառնան,
Իմ տանն ու դըռան դարավաշ դառնան:
Ու Կոզբաղին առավ գորքեր.
— Գըլխի՛ս վըրա, ասավ, իմ տեր.
Գընամ հիմի քանդեմ Սասուն,

Կանայք բերեմ քառսուն-քառսուն,
Քառսուն բեռնով դեղին ոսկի,
Տեղը ջրնջեմ հայոց ազգի:
Ասավ, Մըսրա աղջիկ ու կին
Պար բրոնեցին ու երգեցին.
Մեր Կոզբաղին գրնաց Սասուն,
Կանայք բերի քառսուն-քառսուն,
Քառսուն բեռնով ոսկի բերի,
Մեր ճակատին շարան շարի,
Կարմիր կովեր բերի կըթան՝
Գարնան շինենք եղ ու չորթան:
Ջա՛ն Կոզբաղին, քաջ Կոզբաղին,
Սասմա Դավթին զարկեց գետին:
Ու Կոզբաղին փրքված, ուռած,
— Շնորհակալ եմ, քո՛ւյրեր, գոռաց,
Մինչև գալըս դեռ համբերեք,
Էն ժամանակ պիտի պարեք...

14

Էսպես երգով,
Զոռով-զորքով
Գոռ Կոզբաղին մըտավ Սասուն.
Օհան լըսեց՝ կապվեց լեզուն:
Աղ ու հացով,
Լաց ու թացով
Առաջն ելավ,
Խընդիրք արավ.
— Ինչ որ կուզես՝ առ, տա՛ր, ամա՛ն.
Վարդ աղջիկներ, կանայք Սասման,
Դառը դադած դեղին ոսկին,
Միայն թե գըթա մեր խեղճ ազգին,
Մի՛ կոտորիր, մի՛ տար մահու,
Վերև՝ աստված, ներքևը՝ դու...
Ասավ, բերավ շարան-շարան

Վարդ աղջիկներ, կանայք Սասման:
Ու Կոզբաղին կանգնեց, ջոկեց,
Մարագն արավ, դուռը փակեց,
Քառսուն կույս աղջիկ, սիրուն, արմաղան,
Քառսուն կարճ կրնիկ, որ երկանք աղան,
Քառսուն էլ երկար, որ ուղտեր բառնան,
Մըսրա Մելիքին դարավաշ դառնան:
Դեզ-դեզ կիտեց դեղին ոսկին.
Սև սուգ կալավ հայոց ազգին:

15

Հե՛յ, ո՞ւր ես, Դավի՛թ, հայոց պահապան,
Քարը պատըռվի-դո՛ւրս արի մեյդան:
Քանդած հոր վանքը որ շինեց նորից,
Ցած իջավ Դավիթ Մարութա սարից,
Ժանգոտած, անկոթ մի շեղբիկ գըտավ,
Գընաց՝ պառավի շաղգամը մըտավ:
Պառավն էր. եկավ՝ անե՛ծք, աղաղա՛կ.
— Վա՛յ, իսելա՛ ո՛ր Դավիթ, շաղգամի տեղակ
Դու կըրակ ուտես, ցավ ուտես, ասավ,
Քու աչքն աշխարքում մենակ ի՞նձ տեսավ.
Կորեկըս արիբ գետնին հավասար,
Էս էր մընացել ձըմեռվան պաշար,
Էս էլ կըտրում ես,
Էլ ո՞նց ապրեմ ես:
Թե կըտրիճ ես դու, աղեղդ ա՛ն գընա՛,
Քու հոր աշխարքին տիրություն արա՛,
Քու հոր գանձը կե՛ր,
Թողել ես անտեր,
Մըսրա թագավոր մեր ի՞նչն է տանում:
— Մըսրա թագավոր քու աչքն է հանում,
Դանդալոշ Դավիթ. դըրկել է հըրեն,
Եկել են Սասմա քաղաքի վըրեն
Բաղին, Կոզբաղին,

Սյուդին, Չարխադին,
Թալան են տալիս բովանդակ Մասուն.
Քառսուն բեռ ոսկի խարաջ են ուզում,
Քառսուն կույս աղջիկ սիրուն, արմադան,
Քառսուն կարճ կրնիկ, որ երկանք ադան,
Քառսուն էլ երկար, որ ուղտեր բառնան,
Մըսրա Մելիքին դարավաշ դառնան:
— Ի՞նչ ես, ա՛յ պառավ, էլ ինձ անիծում.
Ցույց տուր մի տեսնեմ — որտե՞ղ են ուզում:
— Որտեղ են ուզում... Մահըս տանի քե՛զ.
Դո՛ւ պետք է են հոր զավակը լինե՛ս...
Եկել ես՝ էստեղ շաղգամ ես լափում...
Ոսկին Կոզբադին ձեր տանն է չափում,
Աղջիկներ փրլեկ մարագն են լըցրած:
Շաղգամը թողեց Դավիթ ու գնաց:
Տեսավ՝ Կոզբադին իրենց տան միջին,
Թափում է ոսկին թեղած առաջին,
Սյուդին, Չարխադին պարկերն են բռնել,
Ձենով Օհանն էլ շրլինքը ծրռել,
Կանգնել է հեռու, ձեռները ծոցին:
Տեսավ, աչքերը արնով լըցվեցին:
— Վե՛ր կաց, Կոզբադին, հեռո՛ւ կանգնիր դու,
Իմ հոր ոսկին է — ես եմ չափելու:
— Կոզբադին ասավ. — Է՛յ, Ձենով Օհան,
Կըտաս — տո՛ւր խարջը ես օխտը տարվան,
Թե չե՛ կըզնամ, միրուքըս վըկա,
Մըսրա-Մելիքին կը պատմեմ, կըզա,
Ձեր Մասմա երկիր քար ու քանդ կանի,
Տեղը կըվարի, բոստան կըցանի:
— Կորե՛ք, անզգամ դուք Մըսրա շներ,
Բա չե՛ք իմացել դուք Մասմա ծրռեր...
Մեռա՛ծ եք կարծում դուք մեզ, թե՛ շրվաք,
Կուզեք մեր երկիր դրնեք խարջի տա կ...
Բարկացավ Դավիթ, չափը շրպըրտեց,
Տըվավ Կոզբադնի գըլուխը ջարդեց,

Չափի փրշրանքը պատն անցավ, գրնաց,
Մինչև օրս էլ դեռ գրնում է թըռած:
Ու էլան՝ թափած ոսկին թողեցին,
Հայոց աշխարքից փախան գրնացին
Բաղին, Կոզբաղին,
Սյուղին, Չարխաղին:

16

Վա՛յ, վա՛յ, հորեղբա՛յր, ի՛նչ ասեմ ես քեզ.
Մենք ունենք էստեղ դեղին ոսկու դեզ,
Դու արել ես ինձ քաղաքի ծառան,
Դու թողել ես ինձ օտարի դրոան...
Հորեղբայրն ասավ. — Ա՛յ խենթ, խելագար,
Ոսկին պահել եմ Մելիքի համար,
Որ քաղցըր լինի աչքը մեզ վըրա:
Չըտըվիր, հիմի որ գորք առնի՝ գա,
Մասմա քար ու հող հեղեղի, տանի,
Ո՞վ դեմը կերթա, ո՞վ կըռիվ կանի:
— Դու կա՛ց, հորեղբա՛յր, թող գա, ե՛ս կերթամ,
Կերթամ, ե՛ս նըրան պատասխան կըտամ:
Ու մութ մարագի դրոանը զարկեց,
Փակած աղջիկներ հանեց, արձակեց:
— Գրնացե՛ք, ասավ, ազատ ապրեցե՛ք,
Սասունցի Դավթին արև խընդրեցե՛ք:

17

Էսպես ջարդված, արյունլըվա
Փախան, ընկան հողը Մըսրա
Բաղին, Կոզբաղին,
Սյուղին, Չարխաղին:
Մըսրա կանայք հեռվից տեսան,
Հեռվից տեսան, ուրախացան
Ու ծափ տըվին կըտերներին.
— Եկա՛ն, եկա՛ն, բերի՛ն, բերի՛ն...

Մեր Կոզբաղին գնաց Սասուն,
Կանայք բերավ քառսուն-քառսուն,
Կարմիր կովեր բերավ կրթան՝
Գարնան շինենք եղ ու չորթան...
Հենց մոտեցան, նրկատեցին,
Ծափ ու խնդում ընդհատեցին,
Քրքրջացին
Ու կանչեցին.

— Է՛յ, Կոզբաղին մեծաբերան,
Էդ որտեղի՞ց լերան-լերան,
Լերան-լերան կըգաս փախած,
Հաստ գըլուխըդ կիսից ճըղած:
Էն դո՛ւ չասիր՝ գընամ Սասուն,
Կանայք բերեմ քառսուն-քառսուն,
Քառսուն բեռնով ոսկի հանեմ,
Հայոց երկիր ավեր անեմ:
Գացիր Սասուն քանց գել գազան,
Ետ ես գալի քանց շուն վազան...
Ու Կոզբաղին խիստ բարկացավ.
— Սո՛ւս կացեք դուք, լըրբե՛ր, ասավ.
Ձեր մարդիկն եք տեսել դուք դեռ,
Դուք չեք տեսել Սասմա ծըռեր:
Սասմա ծըռեր լերան-լերան,
Նետեր ունեն մի-մի գերան.
Սասմա երկիր քար ու կապան,
Դըժար սարեր, ձոր ու ծապան.
Նըրանց խոտեր — ինչպես կեռ թուր,
Զորք ջարդեցին երեք հարյուր...
Ասավ ու էլ չառավ դադար,
Վըռագ-վըռագ, գըլխապատառ
Վազեց իրեն թագավորին:
Խընդաց թագվորն իր աթոռին:
— Ապրե՛ս, ապրե՛ս, քաջ Կոզբաղին,
Արժե՛ կախեմ ես քու ճըտին
Մեր դուզդունի մեծ նըշանը —

Պարզև քու մեծ հաղթությամբ:
Ո՞ւր են, հապա առաջըս բեր
Սասմա ոսկին ու աղջիկներ:
Ասավ Մելիք, ու Կոզբադին
Գըլուխ տըվավ մինչև գետին.
— Ապրա ծ կենաս, մեծ թագավոր,
Զոռով փախա ես ձիավոր,
Ո՞նց բերեի Սասմա ոսկին:
Մի խենթ ծընվեց հայոց ազգին,
Ոչ ահ գիտի, ոչ տեր ու մեծ,
Գըլուխըս էսպես տըվավ ջարդեց.
«Չե՛մ տալ, ասավ, իմ հոր ոսկին,
Չեմ տալ կանայք իմ հայ ազգին,
Սասմա երկիր ձեզ տեղ չըկա...
Քո թագավոր, ասավ թո՛ղ գա,
Թող գա՛ ինձ հետ կըռիվ անի,
Թե դոչաղ է՝ գոռով տանի»:
Կատաղեց, փրփրեց Մըսրա թագավոր.
— Կանչեցե՛ք, ասավ, իմ գորքը բոլոր.
Հազար հազար մարդ նորելուկ մանուկ,
Հազար հազար մարդ անբեղ, անմորուք,
Հազար հազար մարդ բեղը նոր ծըլած,
Հազար հազար մարդ նոր թախտից ելած,
Հազար հազար մարդ թուխ միրուքավոր,
Հազար հազար մարդ սիպտակ ալևոր,
Հազար հազար մարդ որ փողեր հընչեն,
Հազար հազար մարդ, որ թըմբուկ զարկեն...
Կանչեցե՛ք, թող գան, հագնեն զե՛նք, զըրա՛հ,
Կըռիվ տի գընամ ես Դավթի վըրա,
Սասունն ավիրեմ,
Հեղեղեմ, բերեմ:

Էսպէս անհամար գորքեր հավաքեց,
Եկավ Սասնա դաշտ, բանակը զարկեց
Ու ծանրը նըստեց Մըսրա թագավոր:
Էնքան ահագին բազմությունն էն օր
Բաթմանա ջրրին եկավ ու չոքեց,
Ով եկավ, իւրմեց — գետը ցամաքեց,
Սասնա քաղաքում մընացին ծարավ:
Ձենով Օհանին զարմանքը տարավ:
Քուրքը ուսն առավ, սարը բարձրացավ.
Սարը բարձրացավ, տեսավ, ի՛նչ տեսավ:
Ճերմակ վըրանից դաշտը ճերմակել,
Ասես՝ էն գիշեր ձըմեռը եկել,
Սպիտակ ձյունով պատել էր Սասուն:
Լեղին ջուր կտրեց, կապ ընկավ լեզուն,
Հարա՛յ կանչելով՝ փախավ տուն ընկավ.
— Վա՛յ, փախե՛ք, եկա՛վ... հա՛յ, հարա՛յ, եկավ...
— Ինչը՞ հորեղբա՛յր, ի՛նչը, ի՛նչն եկավ...
— Ցավն ու կըրա՛կը Դավթի պինչն եկավ:
Մըսրա թագավոր ելել է, եկել,
Եկել, մեր դաշտին բանակ է զարկել.
Թիվ կա աստղերին, թիվ չկա գորքին...
Վա՛յ մեր արևին, վա՛յ մեր աշխարքին...
Ե՛կ, ոսկին տանենք, աղջիկներ տանենք,
Չոքենք առաջին, պաղատանք անենք,
Գուցե թե գըթա,
Մեզ սըրի չտա...
— Դու կա՛ց, հորեղբայր, դու դարդ մի՛ անիր..
նա՛, քու օդում դու հանգիստ քընիր.
Հիմի ես կելնեմ Սասնա դաշտ կերթամ,
Մըսրա-Մելիքին պատասխան կըտամ:
Ու գընաց Դավիթ ծանոթ պառավին.
— Նանի ջա՛ն, ասավ, ժանգոտած ու հին
Երկաթի կըտոր, անթարոց, շամփուր,
Ինչ ունես, չունես, հավաքի՛ր, ինձ տուր,
Մի էշ էլ գըտիր, որ վըրեն նըստեմ,

Կըռիվ տի գընամ Մըսրա գորքի դեմ:
— Վա՛յ, Դավի՛թ, ասավ, մահըս տանի քեզ.
Դո՞ւ պետք է էն հոր զավակը լինե՛ս...
Քու հերըն ուներ կըռվի համար
Հըրեղեն ձի, ոսկի քամար,
Ծալ-ծալ կապեն, գուռզը պողպատ,
Թամբ սաղափեն, կուռ սաղավարտ,
Խաչ պատրաստին իր աջ բազկին,
Զըրահ շապիկ, Թուր-Կեծակին,
Դու եկել ես ա՛յ իսենթ ու ծուռ,
Ինձնից կուգես էջ ու շամփո՛ւր...
— Ամա՛ն, նանի՛, չեմ լըսել դեռ:
Ո՛ւր են հիմի իմ հոր զենքեր:
— Հորեղբորդ գընա հարցուր.
Ո՛ւր են, ասա, հանի՛ր, բեր, տուր:
Բան է, թե որ չըտա սիրով,
Աչքը հանիր՝ խըլիր գոռով:

19

Դավիթ գընաց հորեղբոր մոտ.
— Է՛յ հորեղբայր, կանչեց հերսոտ,
Իմ հերն ուներ կըռվի համար
Հրեղեն ձի, ոսկի քամար,
Ծալ-ծալ կապեն գուռզը պողպատ,
Թամբ սաղափեն, կուռ սաղավարտ,
Խաչ պատրաստին իր աջ բազկին,
Զըրահ շապիկ, Թուր-Կեծակին,
Կըտաս — բեր տուր...
— Վա՛յ Դավիթ ջա՛ն,
Ահից գոռաց Ձենով Օհան.
Քո հոր մահվան տարուց-օրից
Դուրս չեմ հանել ձին ախոռից,
Ոչ սընդուկից Թուր-Կեծակին,
Զըրահ շապիկ, ոսկի գոտին...

Ինձ թող ամա՛ն, մի՛ սպանիր,
Կուգես — հրբեն, գրնա հանի՛ր:

20

Հագավ Դավիթ զենքն ու զըրահ,
Կապեց գոտին, Թուր-Կեծակին,
Խաչն էլ իր հաղթ բազկի վըրա,
Ելավ, հեծավ Առյուծ հոր ձին,
Հոր ձին հեծավ ու մըտրակեց.
Ձենով Օհան լալով երգեց.
— Ափսո՛ս, հագա՛ր արփսոս հրբեղեն մեր ձին,
Ա՛խ, հրբեղեն մեր ձին.
Ափսո՛ս, հագա՛ր արփսոս մեր ոսկի գոտին.
Ա՛խ, մեր ոսկի գոտին.
Ափսո՛ս թանկ կապեն, որ հագին տարավ,
Ա՛խ, որ հագին տարավ...
Դավիթ բարկացավ,
Ձին քշեց, դարձավ,
Օհանը վախեց,
Իր երգը փոխեց.
«Ափսո՛ս, նորելուկ Դավիթըս կորավ,
Ա՛խ, Դավիթըս կորավ»:

Էս որ իմացավ,
Դավիթ մեղմացավ,
Իջավ, Օհանի ձեռքը համբուրեց:
Ձենով Օհանն էլ, ինչպես հայր ու մեծ,
Օրհնեց, խըրատեց նըրան հայրաբար,
Դեպի Սասմա դաշտ դըրավ ճանապարհ:

21

Սասունցի Դավթին ուներ մի քեռի,
Անունը Թորոս, ահեղ ածղահա:
Սա էլ իմացավ համբավը կըրվի,

Մի բարդի ուսին գալիս է ահա:
Գալիս է՝ հեռվից բարձր գոռալով.
— Ի՛նչ եք վեր եկել էս դաշտի միջում,
Քանի գրլխանի մարդիկ եք կամ ո՞վ,
Սասունցի Դավթին որ չեք ճանաչում...
Բա չե՞ք իմանում, որ էստեղ է նա
Գալու՝ խաղացնի իր ձին թևավոր.
Չըքվեցե՞ք, հիմի ուր որ է կըգա,
Եկել եմ սըրբեմ մեյդանը էսօր:

Ասավ ու քաշեց իր ուսի բարդին,
Մըրբեց բանակից մի քրսան վըրան...
Դավիթն էլ ահա սարի գագաթին
Կանգնած՝ գոռում է վիշապի նըման.

— Ով քընած եք՝ արթուն կացե՛ք,
Ով արթուն եք՝ ելե՛ք, կեցե՛ք,
Ով կեցել եք՝ զենք կապեցե՛ք,
Զենք եք կապել՝ ձի թամբեցե՛ք,
Ձի եք թամբել՝ ելե՛ք, հեծե՛ք,
Հետո չասեք՝ թե մենք քընած —
Դավիթ գող-գող եկավ, գընաց...

Էսպես կանչեց ասպանդակեց,
Ու, ինչ ամպից կեծակ զարկի,
Մըսրա գորքի մեջտեղ զարկեց,
Շողացնելով Թուր-Կեծակին:

Զարդեց, փըշրեց մինչև կեսօր.
Կեսօր արինն էլավ հեղեղ,
Քըշեց, տարավ հազարավոր
Մարդ ու դիակ ողջ միատեղ:

Կար գորքի մեջ մի ալևոր,
Աշխարք տեսած ու բանազետ.

— Տըղե՛րք, ասավ, ճամփա տըվեք,
Գընամ խոսեմ ես Դավթի հետ:

Գընաց՝ կանգնեց Դավթի առաջ,
Էսպես խոսեց էն ծերունին.

— Դալար կենա՛, կուռըդ, ո՛վ քաջ,
Սուրըդ կըտրուկ միշտ քո ձեռին:

Մի ծերունուս խոսքին մըտիկ,
Տե՛ս, քու խելքը ինչ է կըտրում:
Ի՞նչ են արել քեզ էս մարդիկ,
Հե՛ր ես սըրանց դու կոտորում:

Ամեն մինը մի մոր որդի,
Ամեն մինը մի տան ճըրագ,
Որը կինն է թողել էստեղ
Աչքը ճամփին, խեղճ ու կըրակ:

Որը մի տուն լիք մանուկներ,
Որը ծնող աղքատ ու ծեր,
Որը լացով քողն երեսին
Նորապըսակ ջահել հարսին...

Թագավորը գոռով-թըրով
Հավաքել է, էստեղ բերել:
Խեղճ մարդիկ ենք՝ պակաս օրով,
Մենք քեզ վընաս ի՞նչ ենք արել:

Թագավորն է քու թըշնամին,
Կըռիվ ունես — իր հետ արա,
Հե՛ր ես քաշում Թուր-Կեճակին
Էս անճարակ խալխի վըրա:

— Լավ էս ասում դու, ծերունի՛,
Ասավ Դավիթն ալևորին,

Բայց թագավորն ո՞ւր է հիմի,
Որ սև կապեմ նըրա օրին:

— Մեծ վըրանում քընած է նա,
Է՛ն, որ միջից ծուխը կելնի.
Էն ծուխն էլ հո ծուխ չի որ կա,
Գոլորշին է իր բերանի:

Ասին. դեպի մեծ վըրանը
Ասպանդակեց Դավիթն իր ձին,
Քըշեց, գընաց ու դըռանը
Գոռաց կանգնած արաբներին.

— Ո՞ւր է, ասավ, ի՞նչ է կորել,
Դուրս կանչեցե՛ք, գա ասպարեզ,
Թե մահ չունի՝ մահ եմ բերել,
Գըրող չունի՝ գըրողն եմ ես...

— Մելիքն, ասին, քուն է մըտել,
Օխտը օրով պետք է քընի.
Երեք օրն է դեռ անցկացել,
Չորս օր էլ կա, քունը առնի:

— Ի՛նչ, բերել է աղքատ ու խեղճ
Խալխին լըցրել ծովն արյունի,
Ինքը մըտել վըրանի մեջ՝
Օխտը օրով հանգիստ քընի՛...

Քընել-մընել չեմ հասկանում,
Վե՛ր կացրեք շո՛ւտ, դուրս գա մեյդան,
Էնպես դըրան ես քընացնեմ,
Որ չըզարթնի էլ հավիտյան:

Ելան՝ մարդիկ ճարահատված
Շամփուր դըրին թեժ կըրակին

Ու զարկեցին խոր մըրափած
Մըսրա-Մելքի բաց կրընկին:

— Օ՛ֆ, էլ հանգիստ քուն չունի մարդ
Էս անիծված լըվի ձեռից,
Խոր մըրընչաց հըսկան հանդարտ
Ու շուռ եկավ, քընեց նորից:

Ելան, բերին մեծ գութանի
Խոփը՝ դըրին թեժ կըրակին,
Ու կաս-կարմիր, կեծկըծալի,
Շիկնած տըվին մերկ թիկունքին:

— Օ՛ֆ, էլ հանգիստ քուն չունի մարդ
Էս անիրավ մոծակներից,
Աչքը բացավ հըսկան հանդարտ,
Ուզում էր ետ քընել նորից:

Տեսավ Դավթին: լուխն ահեղ
Վեր բարձրացրեց մըրընչալով,
Փըչեց վըրեն, որ թըռցընի
Էն աժդրհին մի փըչելով:

Տեսավ, տեղից ժած չի գալի,
Զարմանքն ու ահ պատեց հոգին:
Արնոտ աչքերն ըսպառնալի
Հառեց խոժոռ Դավթի աչքին:

Նայեց թե չէ, զգաց՝ իր մեջ
Տասը գոմշի ուժ պակասեց:
Պառկած տեղից վրա նստեց
Ու ժպտալով հետը խոսեց.

— Բարո՛վ, Դավի՛թ, հոգնած ես դեռ,
Ե՛կ, մի նստի՛ր, խոսենք կարգին,

Հետո դարձյալ կրոնիվ կանենք,
Եթե կրոնիվ կուզես կրրկին...

Իր վրբանում բրոնակալը
Քառսուն գագ խոր հոր էր փորել,
Ցանցով փակել մութ բերանը,
Վրբեն փափուկ խալի փրոել:

Ում որ հաղթել չէր կարենում,
Շողումելով կանչում էր նա,
Նըստեցնում էր իր վրբանում
Էն կորստյան հորի վրբա:

Իջավ Դավիթ ձիուցը ցած,
Գընաց նըստեց... ընկավ հորը.
— Հա՛, հա՛, հա՛ հա՛, քահ-քահ խընդաց
Մըսրա դաժան թագավորը:

— Դե, թող հիմի գընա՛ խավար
Հորում փրթի, էնքան մընա:
Ու ահագին մի ջաղացքար
Բերավ, դրբավ հորի վրբա:

22

Քընեց էն գիշեր Ձենով Օհանը:
Գիշերն երագում երևաց ծերին՝
Մըսրա երկընքում արև ճառագած,
Սև ամպ էր պատել Սասնա սարերին:

Սաստիկ վախեցած վեր թըռավ տեղից:
— Վա՛յ, կընի՛կ, ասավ, մի ճըրագ արա՛,
Գընա՛ ց մեր անփորձ Դավիթը ձեռից,
Սև ամպ էր իջել Սասունի վրբա:

— Հողե՛մ գըլուխդ, ասավ կընիկը,
Ո՛վ գիտի՝ Դավիթն ո՛ւր է քե՛ֆ անում...

Դու էլ քեզ համար քու տանը ընկած՝
Ուրիշի համար երազ ես տեսնում:

Քրնեց Օհանը: Վերկացավ դարձյալ.
— Կընի՛կ, Դավիթը նեղ տեղն է ընկած.
Մըսրա վառ աստղը շողում էր պայծառ.
Մեր աստղը հիվանդ ցուլքում դալկացած:

— Ի՞նչ եղավ քեզ, մա՛րդ, գիշերվան կիսին.
Բարկացավ վըրեն կընիկըն աղմուկով:
Խաչ քաշեց էլ ետ Օհանն երեսին,
Շուռ եկավ, քրնեց խրոռված հոգով:

Մի ուրիշ պատկեր ավելի ահեղ.
Տեսավ՝ երկընքի բարձրը կամարում
Վառվում էր մըսրա աստղը փառահեղ,
Մասմա աստղիկը սուզվեց խավարում:

Զարթնեց վախեցած: — Տունդ քանդվի, կի՛ն:
Ես ո՞նչ լըսեցի քու էդ կարճ խելքին.
Կորավ մեն-մենակ մեր ջահելն անտեր.
Վե՛ր կաց, շո՛ւտ արա, զենքերըս մի բե՛ր...

23

Ելավ Օհան, գոմը մըտավ,
Զարկեց ճերմակ ձիու մեջքին.
— Է՛յ, ճերմակ ձի, մինչ ե՞րբ, ասավ,
Կըհասցընես Դավթի կըռվին:

«Մինչև լուսը կըհասցնեմ».
Ու ձին տըրվավ փորը գետին.
— Մեջքըդ կոտրի՛, լուսն ի՞նչ անեմ.
Լաշին հասնեմ ես, թե՞՞ նաշին:

Կարմիր ձիու մեջքին զարկեց.
Սա էլ երես փորը գետին.

— Չա՛ն կարմիր ձի, մինչ ե՞րբ դու ինձ
Կրհասցրնես Դավթի կրովին:

«Մի ժամի մեջ, կարմիրն ասավ,
Կրհասցրնեմ Դավթի կրովին»:

— Լեղի դառնա, սև մահ ու ցավ,
Ինչ տըվել եմ քեզ՝ էն գարին:

Հերթը եկավ սևին հասավ.
Գետին չերետ փորը սև ձին:
— Է՛յ, ջան Սևուկ, մինչ ե՞րբ, ասավ,
Կրհասցրնես Դավթի կրովին:

«Եթե ամուր մեջքիս մընաս,
Ոտըդ դընես ասպանդակին,
Մինչև մեկել ոտըդ շուռ տաս,
Կրհասցրնեմ», ասավ սև ձին:

24

Սև ձին քաշեց Ձենով Օհան,
Չախը դըրավ ասպանդակին,
Աջն էլ մինչև շուռ տար վըրան.
Կանգնեց Սասմա սարի գըլխին:

Տեսավ՝ Դավթի նըժույգն անտեր
Սարերն ընկած խըրխընջալով,
Ներքև Մըսրա գորքը չոքած,
Ինչպես անձեր ծըփուն մի ծով:

Օխտը գոմշի կաշի հագավ,
Որ չըպատռի իրեն գոռից,
Կանգնեց Օհան ամպի նըման
Գոռաց Սասմա սարի ձերից:

— Հե՛յ-հե՛յ, Դավի՛թ, որտե՛ղ ես դու.
Հիշի՛ր խաչը քո աջ թևի,

Սուրբ Տիրամոր անունը տո՛ւր,
Ու դուրս արի լույսն արևի...

Ձենը գրնաց դըմբդըմբալով՝
Դավթի ականջն ընկավ հորում.
— Հա՛յ-հա՛յ, ասավ, հորեղբայրս է,
Սասմա սարից ինձ է գոռում:

Ո՛վ Մարութա Աստվածածին,
Ո՛վ անմահ խաչ պատարագի,
Ձե՛զ եմ կանչել, — հասե՛ք Դավթին...
Կանչեց, տեղից ելավ ոտքի,

Էնպես զարկեց ջաղացքարին՝
Քարը եղավ հազար կըտոր,
Կըտորները երկինք թըռան,
Ու գնում են մինչև էսօր:

Ելավ նորից, կանգնեց ահեղ,
Սարսափ կալավ դև Մելիքին:
— Դավիթ ախպեր, ե՛կ դեռ էստեղ,
Սեղան նըստե՛նք, խոսենք կարգի՛ն...

— Էլ չեմ նըստիլ ես քու հացին,
Դու տըմարդի, վախկոտ ու նենգ.
Շո՛ւտ, զենքըդ առ, հեծիր քու ձին,
Դո՛ւրս եկ մեյդան, կըռիվ անենք:

— Կըռիվ անենք, ասավ Մելիք,
Իմն է միայն զարկն առաջին:
— Քոնն է, զարկի՛ր, կանչեց Դավիթ,
Գընաց, կեցավ դաշտի միջին:

Ելավ, կանգնեց Մըսրա-Մելիք,
Իր գուրզն առավ, հեծավ իր ձին,

Քըշեց, գընաց մինչ Դիարբեքիր
Ու էնտեղից եկավ կըրկին:

Երեք հազար լիդր էր քաշում
Հըսկայական իր մըկունդը.
Եկավ, զարկեց. կորավ փոշում
Ու երերաց երկրի գունդը:

— Երկիր քանդվեց կամ ժածք եղավ,
Ասին մարդիկ շատ աշխարքում:

— Չէ՛, ասացին, արնի ծարավ
Հըսկաներն են իրար զարկում:

— Մեռավ Դավիթ էս մի զարկից,
Ասավ Մելիք իրեն գորքին:

— Կենդանի է մ, ամպի տակից
Գոռաց Դավիթ Մըսրա-Մելքին:

— Հա՛յ-հա՛յ, մոտիկ տեղից եկա,
Տե՛ս, ո՛ր րտեղից հիմի կըգամ:
Ու վերկացավ, կանգնեց հըսկան,
Իր ձին հեծավ երկրորդ անգամ:

Երկրորդ անգամ քըշեց Հալաբ
Ու բաց թողեց ձին Հալաբից.
Բուք վեր կացավ, տեղ ու տարափ,
Արար աշխարհ դողաց թափից:

Եկավ, զարկեց. զարկի ձենից
Մոտիկ մարդիկ ողջ խըլացան:
— Գընա՛ց Դավիթ Սասմա տանից,
Գուժեց գոռոզ Մըսրա արքան:

— Կենդանի՛ եմ, կանչեց Դավիթ,
Մին էլ արի՛ — հերթն ինձ հասավ:

— Հա՛յ-հա՛յ, մոտիկ տեղից եկա,
Կանչեց Մելիք ու վեր կացավ:

Երրորդ անգամ հեծավ իր ձին,
Գրնաց մինչև հողը Մըսրա,
Ու էնտեղից գուրզը ձեռին
Քըշեց, եկավ Դավթի վըրա:

Եկավ, զարկեց բոլոր ուժով,
Ծանրը զարկով հըսկայական.
Փռչին ելավ Սասնա դաշտից,
Բըռնեց երեսն արեգական:

Երեք գիշեր ու երեք օր
Փռչին կանգնեց ամպի նըման,
Երեք գիշեր ու երեք օր
Բոթը տըվին Դավթի մահվան:

Երբ որ անցավ երեք օրը,
Էն ամպի պես կանգնած փռչում
Կանգնեց Դավիթ, ինչպես սարը,
Գըրգուռ սարը մեզ-մըշուշում:

— Մելի՛ք, ասավ, ո՞ւմն է հերթը:
Մարսափ կալավ գոռ Մելիքին,
Մահվան դողը ընկավ սիրտը
Ու տապ արավ գոռոզ հոգին:

Գրնաց, խորունկ մի հոր փորեց,
Իջավ, մըտավ վիհն էն խավար,
Վըրեն քաշեց քառսուն կաշի
Ու քառասուն ջաղացի քար:

Մըռնչալով ելավ տեղից
Էն առյուծի առյուծ որդին,

Իր ձին հեծավ ու փոթորկեց,
Խաղաց, շողաց Թուր-Կեծակին:

Առաջ վազեց մազերն արձակ
Մելքի պառավ մայրը ջադու.
— Դավիթ, մազըս ա՛ն ոտիդ տակ,
Էդ մի զարկը ի՛նձ բաշխիր դու:

Երկրորդ անգամ թուրը քաշեց.
Էս անգամ էլ եկավ քուրը.
Դավիթ, եթե կուզես, կանչեց,
Իմ սըրտին զա՛րկ երկրորդ թուրը...

Վերջին զարկի ժամը հասավ,
Ելավ Դավիթ երրորդ անգամ.
— Էս մի զարկն ու աստված, ասավ,
Էլ մարդ չըգա, պետք է որ տամ:

Ասավ, ելավ ու փոթորկեց,
Թըռավ, ցուլաց Դավթի հուր ձին,
Չին փոթորկեց, փայլատակեց
Ու ցած իջավ Թուր-Կեծակին:

Անցավ քառսուն գումշի կաշին,
Անցավ քառսուն քարերը ցած,
Միջից կըտրեց ժանտ հըրեշին,
Օխտը գազ էլ դենը գընաց:

— Կենդանի՛ եմ, մին էլ արի՛,
Գոռաց Մելիք հորի տակից:
Դավիթ լսեց, շատ զարմացավ
Իրեն զարկեց, Թուր-Կեծակից...

— Մելի՛ք, ասավ, թա՛փ տուր մի քեզ:
Ու թափ տըվավ Մելիքն իրեն,

Միջից եղավ ճիշտ երկու կես,
Մեկն ընկավ դեսն ու մյուսը դեն:

Էս որ տեսավ Մըսրա բանակ,
Ջուր կըտըրվեց ահ ու վախից:
Դավիթ կանչեց. — Մի՛ վախենաք,
Ակա՛նջ արեք հալա դեռ ինձ:

Դուք ըռանչպար մարդիկ, ասավ,
Ջուրկ ու խավար, քաղցած ու մերկ,
Հազար ու մի կըրակ ու ցավ,
Հազար ու մի հոգսեր ունեք:

Ի՛նչ էք առել նետ ու աղեղ,
Եկել թափել օտար դաշտեր.
Չէ՞ որ մենք էլ ունենք տուն-տեղ,
Մենք էլ ունենք մանուկ ու ծեր...

Ձանձրացե՞լ էք խաղաղ ու հաշտ
Հողագործի օր ու կյանքից,
Թե՞ զըզվել էք ձեր հանդ ու դաշտ,
Ձեր հունձ ու փունջ, վար ու ցանքից...

Դարձե՛ք եկած ճանապարհով
Ձեր հայրենի հողը Մըսրա.
Բայց թե մին էլ զենք ու զոռով
Վեր էք կացել դուք մեզ վըրա,

Հորում լինեն քառսուն գազ խոր
Թե ջաղացի քարի տակին, —
Կելնեն ձեր դեմ, ինչպես էսօր,
Սասմա Դավիթ, Թուր-Կեծակին:

Էն ժամանակ աստված գիտի,
Ով մեզանից կըլնի փոշման.

Մե՞նք, որ կելնենք ահեղ մարտի,
Թե՞ դուք, որ մեզ արիք դուշման: